

GRÓSZ TAMÁS

Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Finszter Géza egyetemi tanár

A BÍRÓI MÉRLEGELÉS MIKÉNTJE ELLENTÉTES SZAKVÉLEMÉNYEK ESETÉN

A szakértői bizonyítás fokozódó jelentőségét a természet- és egyéb tudományos ismeretek, módszerek bővülése és fejlődése, valamint az emberi/társadalmi viszonyok növekvő komplexitása alapozzák meg. Az érvényesnek elismert metódusok önmagukban is bizalmat ébresztenek a jogalkalmazóban, amelyet a jogalkotó különböző jogforrásokon keresztül, garanciális elemek bevezetésével tovább erősíthet. Az így generált bizalomnak számos következménye volt az elmúlt évszázadban, pl. az ugyanazon szakkérdésre egyidejűleg kirendelt szakértők számának csökkenése, az állandó szakértők általánossá válása, a bírói jelenlét nélkül folytatott sui generis vizsgálat, mint eljárási cselekmény gyakorlata. Azonban a szakértői bizonyítás professzionalizálódása ellenére biztosítani kell a szakvélemény konkurens ellenőrzésének elvi lehetőségét, éppen a megbízhatóság fenntartása végett. Az ellentétes szakvélemények ugyanakkor kétséget ébreszthetnek nem csupán az egyik, hanem akár mindkét szakvéleménnyel kapcsolatban, amelyek elosztatását a jogalkalmazó – végső soron a bíró – első körben a már kirendelt szakértők útján kell, hogy elérje. Kérdés, miként, milyen szempontok alapján kísérelheti ezt meg? Milyen esetekben és okokból marad eredménytelen a szakértők párhuzamos meghallgatása, és ennek milyen következményei vannak? A gyakorlatra is kitékintő értekezésemben a szakértői bizonyítás érvényesülésének esszenciális kérdésével, az ellentétes szakvélemények bírói (felül)mérlegelésének lehetőségével és terjedelmével foglalkozom.

A felülvizsgálat ostroma

A fél évszázadon át hatályban volt 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.) 238. §-a értelmében, ha az első- és második körben alkalmazott szakértők véleményei ellentmondásokkal terheltek, hiányosak voltak, helytelen következtetéseket tartalmaztak, vagy a vélemények helyességéhez nyomatékos kétség fért, úgy a szakértők felvilágosító nyilatkozat adására voltak kötelesek; ennek eredménytelensége esetén további szakértőket kellett igénybe venni. A nyilatkozat funkciója adott, általános részleteit azonban a Bp. nem tartalmazza, de hatókörét jelzi azon felfogás, amely a

szakértőt nem tekintette ténybírónak, akinek a véleménye a bírót kötné¹. Vámbéry értelmezése szerint e bizonyíték bizonyító erejét a bíró saját felelősségére állapítja meg, de ez nem jelenti azt, hogy a véleményben foglalt tudományos megállapítást felülbírállhatná². A részleteket illetően: az orvosi és vegyszeti kérdésekben kerülhetett sor felülvizsgálatra, ami a korábban eljáró szakértők személyétől függően egy-, vagy két fokozatú lehetett. Így végső soron, „*ha a bíróság kétségeit ez a vélemény sem oszlatta el*”, az 1890. évi XI. törvénycikkkel létrehozott, orvos-szakértőkből álló ún. igazságügyi orvosi tanácshoz kellett fordulni; ellentét hiányában lehetett fordulni. A szakvélemények ütköztetésére tehát széles körben kerülhetett sor. A bírói mérlegelés terjedelmét árnyalta azonban az a jogorvoslati döntés, amellyel egy nyilvánvaló anatómiai tévedés folytán ellentétes szakvélemények esetén is az igazságügyi orvosi tanács véleményének kikérését tartotta szükségesnek a fellebbviteli bíróság³. Idővel egyszerre bővült és szűkült a megkeresés eljárásjogi lehetősége. Egyrészt az ellenőrző szakértő eltérő véleménye önmagában nem alapozta meg a tanács megkeresését⁴. Másrészt – a felülvéleményezhető szakkérdések egyidejű bővítése mellett – további processzuális korlátozást jelentett az 1938. évi X. törvénycikk 19. §-a, amely az igazságügyi hatóságok felülvizsgálat iránti megkeresését műszaki és gazdasági kérdésekben egyidejűleg a „*mellőzhetetlen szükség esetére*” szorította, ha a szakvélemény alaposágához „*határozott alakban kifejezhető kétség fér, vagy ha az ügynek nagyobb fontossága vagy különös figyelmet érdemlő más körülmény*” azt indokolta.

Az 1952. január 1. napján hatályba lépett 1951. évi III. törvény mellőzte a szakvélemények közötti ellentét feloldásának szabályozását. A törvény 113. §-a pusztán az újabb szakértő lehetőségét adta meg azzal a 60. §-ban foglalt megkötéssel, hogy miniszteri rendeletben szabályozhatták a korábbi véleményt közvetlenül felülvizsgáló szervet. A szűkre szabott törvényi kereteket kiterjesztően értelmezte Székely, amikor az aggályok fennmaradása esetére további, immár harmadik szakértő kirendelésére látott lehetőséget, a miniszteri rendeletben meghatározott szakkérdések kivételével⁵. Habár az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet 12. § (1) bekezdése az eljáró szerv diszkréciójaként utalt a felülvizsgálat lehetőségére, egy korabeli jogeset ennél direkter eljárás gyakorlatot irányzott elő: a bíróság mellőzte az Egészségügyi Tudományos Tanács megkeresését a szakvélemények közötti ellentét feloldása iránt azzal az indokkal, hogy a kórházi dokumentációval, és két szakorvos véleményével szemben a „*bírósági orvosszakértők*” szakvéleménye a meggyőző, így az ítéletét erre alapította. A legfőbb bírói fórum eltérő indokolása szerint a bíró ugyan nincs kötve a szakvéleményben foglaltakhoz, de általánosságban megalapozatlanságot eredményező elégtelen megoldásnak tekintette, ha az *ellentétes szakvélemények értékelését anélkül*

¹ ANGYAL 1915. 335.

² VÁMBÉRY 1916. 143-144.

³ 1907. június 18-i 5881. számú eseti döntés

⁴ VÁMBÉRY 1916. 143.

⁵ SZÉKELY 1959. 129.

végzi el a bíróság, hogy az ellentétek „felderítésébe” a felülvéleményező szervet is bevonta volna⁶. A jogesetből is kitűnően a korszak kevésbé a bírói mérlegelésnek, inkább a többé-kevésbé kötött, hierarchikus, akár közvetlen felülvizsgálati eljárásnak adott helyt, amely – kifejezetten az orvosi és vegyszeti kérdésekben – a miniszteri rendeletekben szabályozott eljárási lépcsősort jelentett, konkrétan meghatározott szereplőkkel.

A korábbihoz hasonló szabályozást tartalmaz az 1962. évi 8. tvr., amely mindössze az újabb szakértő lehetőségéről szól, de azok ütköztetéséről kifejezetten már nem. E körben a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 15. § (2) bekezdése rendelkezik akként, hogy ha más szakértő alkalmazásával sem tisztázható a szakkérdés, felülvizsgálatnak van helye. Az igazságügyi miniszter külön rendelkezése esetén többszöri kirendelésre nem kerülhetett sor, hanem az időközben hatályba lépett 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet 8.§ (1) bekezdésében meghatározott testületek általi felülvizsgálatnak volt helye. Eltérő szerv kirendelése hatályon kívül helyezést nem feltétlen eredményező eljárási szabálysértésnek minősült⁷. A felülvélemény beszerzését követő bírói mérlegelésre ugyanakkor jó példa a Legfelsőbb Bíróság azon döntése⁸, amellyel helyben hagyta az első fokú bíróságnak a felülvéleménytől részben eltérő, a megelőző elmeorvos szakértői véleményt elfogadó döntését, kiemelve azt, hogy erre az álláspontra a bizonyítékok együttes mérlegelése eredményeképp, megalapozottan jutott el.

A felülvizsgálatot némileg módosított formában vitte tovább az 1973. évi I. törvény, amelyre immár – a lehetséges tárgykörben – akkor kerülhetett sor, ha a szakkérdés más szakértő kirendelésével sem volt tisztázható, azaz a szakvélemény nem fogadható el megnyugtató bizonyítéknak⁹. Ebből a gondolatból következett, hogy a felülvizsgálat szükségességéről az eljáró hatóságnak volt diszkrecionális joga dönteni. Ezt volt hivatva szolgálni azon, 1965-től hatályban volt rendelkezés is, amely szerint az újabb szakértő kötelessége a korábbi szakértői vizsgálat adatainak és megállapításainak értékelése is¹⁰. A korábbiaktól eltérően a felülvizsgálat – főszabály szerint – a sorban csak a harmadik, két kirendelés együttes eredménytelensége utáni lehetőség maradt¹¹. Önmagában a teljes egyhangúság hiánya nem volt oka a felülvizsgálat elrendelésének¹². Megelőző feltétele volt a szakértők együttes meghallgatása, és az ellentét feloldásának a megkísérlése, ezt a korábbi szakvélemény indokolatlan és teljes mellőzése nem válthatta ki¹³, a szakvélemények pusztá ismertetése pedig nem pótolhatta¹⁴. Az újabb szakértő kirendelésének mellőzése a felülvizsgálatot kizárta¹⁵, mint ahogy az együttes

⁶ BJD 674.

⁷ BJD 4428.

⁸ BJD 5726.

⁹ LÁSZLÓ 1982. 244.

¹⁰ 13. § (2) bekezdés

¹¹ BH1977. 269.

¹² BJD 6759.

¹³ BH1983. 482.

¹⁴ BH1997. 67

¹⁵ BH1977. 1.

meghallgatás eredményessége¹⁶. Az intézmény létjogosultságát az 1/1981. számú közös tanácselnöki értekezleti állásfoglalás akként indokolta, hogy: *ellentét fennmaradása esetén a szakmai érvek és ellenérvek értékelése mellett lehet dönteni egyik vagy másik szakvélemény elfogadása, szakvélemények elvetése, illetőleg a felülvizsgálat szükségessége kérdésében*. Mindebből a szakkérdés érdemi vizsgálatának és az ellentét feloldásának igénye, a felülvizsgálat ultima ratio jellege következik. A törvény korábbiakkal egyező megfogalmazásából („*a szakvélemény felülvizsgálatát rendeli el*”) kitűnik továbbá az is, hogy a felülvizsgálat során elsődlegesen nem a felmerült szakkérdés megválaszolása, hanem az ellentétes szakvélemények értékelése zajlott, azaz véleménynyilvánítás atekintetben, hogy mely álláspont az elfogadható. A felülvizsgálók köre az erre kijelölt mintegy fél tucat testületre koncentráldott, szigorú kinevezési és átláthatatlan működési renddel körülbástyázva. Ez két alapvető problémát vetett fel: egyrészt a magas kvalifikáció és tekintély a tévedhetetlenség auráját generálta, függetlenül azon elvi tételtől, hogy a felülvélemény is szabad értékelés tárgya kellett legyen¹⁷, másrészt a transzparenciát nélkülöző kollektív döntéshozatal a közvetlen ellenőrizhetőség lehetőségét csorbította. A felülvizsgálat egyidejű meghaladását jelentette azonban az a gyakorlat, amely – az érdemi szakkérdésre is kiterjedő – testületi felülvéleményt követően újabb szakvélemény beszerzésére látott lehetőséget, így kérdőjelezve meg a jogintézmény létjogosultságát¹⁸.

Különleges szakértelem – speciális értékelés

A megfogalmazott kritikákat akceptálta a jogalkotó, amikor a 2003. július 1-jén hatályba lépett kódexszel lényegében száműzte a felülvizsgálat intézményét, csökevényes formában hátrahagyva azt. A Be. 111. § (5) bekezdése ellentét esetén számos feltételt szab az újabb, immár harmadik szakvélemény beszerzése elé, egyrészt eljárási, másrészt anyagi jogi jellegűeket¹⁹, amelyek a jogalkalmazó korábbinál nagyobb felelősségét igénylik. Nagyobbat, mert az anyagi jogi előfeltételekről való állásfoglalás, az előírt procedúra szerint konkrét, indokolt értékelést követel meg, s csak ezek eredménytelen megvalósulása esetén van mód az újabb kirendelésre. E körben nem értek egyet a törvény azon értelmezésével, amely szerint a feltételek fennállása esetén is csupán lehetőség a jogalkalmazó számára az újabb szakvélemény beszerzése²⁰. Ha az „*ügy eldöntése szempontjából lényeges szakkérdés*” nem tisztázott, az ügydöntő határozat bizonyosan megalapozatlan lesz. Kérdés csak az, hogy mindezt milyen szempontrendszer szerint gyakorolhatja a jogi fogalmakkal operáló bíró, az ettől

¹⁶ BH1985. 257.

¹⁷ Ld. a 43/1998. (X. 9.) AB határozat indokolásának III/2. pontját.

¹⁸ BH2004. 43.

¹⁹ 1. felvilágosítás-, kiegészítés kérése, párhuzamos meghallgatás; 2. a bizonyítandó tény-, a vizsgálati anyag azonossága, a szakkérdés jelentősége

²⁰ JAKUCS 2003. 225.

merőben különböző jellegű megállapításokat tartalmazó szakvéleményekkel kapcsolatban.

A bizonyítás bármely alaptételét vesszük is szemügyre, arra a megállapításra kell jussunk, hogy a szakértői bizonyítás mindegyikhez képest speciális intézmény. A hatályos törvény ún. „vegyes” bizonyítási rendszere a szakértő közreműködése kapcsán jelentős korlátokat állít fel. A rendszer egyik elemeként számon tartott felhasználás e körben lényegében kötött. Ha egy tény megállapításához különleges szakértelem szükséges, a jogalkalmazó köteles szakértőt kirendelni. A kérdés csak ezt megelőző lehet: valóban a különleges szakértelem szükséges-e. További korlát a szakértő személye: itt nem csupán az előírt személyes kondíciók fennállása, hanem pl. a jogforrásokban, módszertani útmutatókban konkrétan meghatározott szereplők kötelező, avagy ajánlott igénybevétele, az eseti szakértő pótlólagos lehetősége köti meg a jogalkalmazó kezét. Látható az is, hogy szinte valamennyi, a bizonyítási eljárást érintő direkt normatív kötöttség a bizonyítási eszközök felhasználását érinti. Az értékelés körében absztrakt módon előírt kötöttségek felállításával ugyanis a bírói meggyőződés, mint az elítélés alapja csorbulna, ezért itt bármilyen elvi korlátozás az ítékezést vonná el a bírótól. A törvény által kötelezően előírt bizonyítási eszközökből származó tény is szabad mérlegelés tárgya kell legyen. A hatályos szabályozás sem ismeri a mérlegelést nem igénylő, abszolút vagy tökéletes bizonyítékot, amely az eljáró hatóságot feltétlenül kötné²¹, illetőleg külön értékelést ne igényelne. Az eredmény meghatározása tekintetében csupán egy általános kötöttség létezik, az *in dubio pro reo* elve, amelynek hatálya a szakvélemények által vizsgált kérdésekre is kiterjed.

A fentebb vázolt elvi tételek mellett mégis többszörös paradoxon determinálja az eljárást. Az első alapvetően a szakvélemény analitikus értékelése körében áll fenn, mert olyan tényt megítélő bizonyítási eszközt kell értékelni, amelynek elkészítésére éppen a szükséges hozzáértés hiánya miatt került sor²². Másfelől úgy vélem, a szintetikus értékelés során is megfogalmazható egy további dilemma. Szakértő kirendelésére akkor kerülhet sor, ha a tény megállapításához, megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Amennyiben ilyen igény nincs, úgy szakértői bizonyításra sem kerülhet elvileg sor. Másképpen fogalmazva, ha egy tény megállapítása, megítélése szakértőt igényel, akkor azt a tényt máshogy nemigen lehet bizonyítani (ha lehetne, nem kellene szakértő). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy aggálytalan szakvélemény esetén e tény megállapításának alapja kizárólag a szakvélemény lehet, de a döntés azzal egyező kell, legyen. Ezt elfogadva, milyen értelemben lehet szó az együttes értékelés teljes szabadságáról, ezen belül a kötött (rangsorolható) bizonyító erő hiányáról, ha olyan bizonyítási eszköz áll rendelkezésre, amit mással nem lehet pótolni?! Kétségesnek tartom az elektronikus Kommentár azon megállapítását, amely szerint „*egyik bizonyítási eszköznek sincs a másiknál kisebb vagy nagyobb bizonyító ereje, sem általában, sem egy-egy ügy bizonyítási anyagán belül*”. A különleges szakértelmet igénylő ténykérdést

²¹ TREMMEL 2006. 65.

²² Pl.: SZÉKELY 1959. 127-128.

illetően a szakvélemény szükségszerűen nagyobb bizonyító erővel bír, mint más bizonyítási eszköz, éppen ezért került beszerzésre. Amennyiben a bizonyítási eszközök és a bizonyítékok körében a bizonyító erő megítélése tekintetében a teljes szabadság érvényesülhetne, úgy kizárt lenne a kötelező kirendelés. A szakvélemény értékelése lehetséges és szükséges, a paradoxont ezért nem az értékelés *ab ovo* lehetetlenségében, hanem inkább a Be. 78. § (2) bekezdésében foglalt szabadság illúziójában látom. A bizonyító erő „kötetlensége” tehát nem a (szükséges) szakvélemény és az egyéb bizonyítékok közötti relációban, hanem a maga teljességében csak a szakvélemények között érvényesülhet. Ennek nem mond ellent az együttes értékelés kötelezettsége, mert a szakvélemény helyébe ekkor sem léphet más, csak egy újabb szakvélemény, azaz a kötelezettség csupán azt jelenti, hogy pl. a beszámítási képesség kérdésében nem a hozzátartozók vallomásainak, hanem a szakértő megállapításainak lesz (per)döntő súlya, és ha az együttes értékelés kétségeket ébreszt, úgy nem a „kétségbe ejtő” bizonyítékok képezhetik e tények alapját, hanem a szakvélemény korrekciója útján a további szakértői bizonyítás eredménye.²³

Éppen a nagyfokú előzetes mérlegelés miatt oly speciális az értékelés menetét illetően is a szakértői bizonyítás. Nem érvényesülhet azon elvi tétel, amely szerint a bíróságnak a szakvéleményt csupán a bizonyítási eljárás befejezése után kell értékelnie, mert a még folyamatban lévő ügy tárgyalási szakaszában nem lehet állást foglalni az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről²⁴. Ha ezt elfogadnánk, azzal a Be. más szakértő alkalmazására vonatkozó rendelkezéseit ignorálnánk. A szakvélemény a bizonyítás menetében folyamatos értékelés alatt áll, a szükséges korrekciók végrehajtása érdekében. Az értékelés szabadsága azonban különböző, legteljesebb mértékben a bírói szakban kell, hogy érvényesüljön. Jó példa erre, hogy a nyomozás során a terhelti/védői indítványra az újabb szakértő kirendeléséről az ügyész dönt. A bírói értékelés különös minőségét pedig mutatja a 2009/905/IB számú kerethatározat 5. cikk (2) bekezdése, amely a szabványszerű szakvélemények egyenrangú elismeréséhez képest a bírói mérlegelést érintetlen kategóriaként kezeli. Emellett a bíró belépése, a kontradikció tárgyalási szakban való kiteljesedése miatt is fordulhat elő az, hogy ugyanazon eljárásban több, azonos tárgyú szakvélemény jellemzően a bírósági eljárásban fordul elő, ahogy azt az alábbi jogesetek is mutatják.

Tárgyalótermi entrópia

A merőben eltérő tapasztalatok motiváltak annak szélesebb vizsgálatára, hogy konkrét ügyekben miként kerül sor a szakvélemények közötti ellentét bírósági elbírálására.

²³ Vámbéry korábban citált megállapítását ezért akként módosítanám, hogy: a szakvélemény bizonyító erejét a bíró saját felelősségére állapítja meg, de ez nem jelentheti azt, hogy a tényállás megállapításához szükséges véleményben foglalt tudományos megállapítást akár az egyéb bizonyítékok alapján felülbírálná, és attól eltérő tényt állapíthatna meg.

²⁴ BH2002. 88.

Ennek során a doktori kutatás gerincét képező részletes jogesetvizsgálat célzott áttekintése mellett az érintett eseti döntések és az anonimizált határozatok adatbázisából véletlenszerűen kiválasztott érdemi határozatok képezték az elemzés tárgyát, az alábbi – az előzőekben kifejtettekhez képest prózaibb – eredménnyel:

A bíróság nem tartotta szükségesnek az emberölés büntette miatt indult ügyben, a Be. 111. § (5) bekezdése szerint újabb szakértő igénybevételét a terhelt beszámítási képességének tárgyában kirendelt elmeorvos szakértők eltérő megállapításai miatt. A másodfokú bíróság megítélése szerint az *ellentmondások feltárása* nem igényelt különleges szakértelmet, mert az ellentmondás okai az egyik szakértő páros téves kiindulópontján, megcáfolt feltételezésén, a szakértői kompetencia túllépésén, a lelet téves értelmezésén és helytelen fogalomhasználatán alapultak. Mindezekkel kapcsolatos álláspontját azonban az elsőfokú bíróság részletesen, iratokkal egybehangzóan és logikusan megindokolta²⁵.

Más ügyben az eltérés tisztázása során az egyes vizsgálatok alapjául szolgáló adatokat, a módszertani útmutató alkalmazását, a szakértői vizsgálatok időpontjait vette figyelembe a bíróság, amelyhez kapcsolódóan a másodfokú bíróság egyrészt kiemelte, hogy harmadik szakvélemény beszerzése csak akkor szükséges, ha a bíróság a szakértők nyilatkozata alapján nem tud megalapozottan állást foglalni tekintetben, hogy melyik szakértői véleményt fogadja el bizonyítékként, másrészt utalt e szakértő kiegészítő, segítségnyújtó szerepére²⁶. Az esetek jó példák arra, hogy a laikus bíró milyen széles körben és miként értékelheti az ellentmondások lehetséges okait.

Az azonos megállapításokból levezett következtetésekben rejlő eltérő fogalomhasználat volt az ellentét eredője abban az adócsalás miatt indult ügyben, amely a nyomozás során, majd a bírósági szakban védői indítványra kirendelt szakértők párhuzamos meghallgatásához vezetett. Az osztalék fogalmának egységes jogszabályi értelmezésével a dilemma tisztázódott. Utólagos kétely csak e kérdés különleges szakismeretet igénylő minőségével kapcsolatban vethető fel, azaz valóban szakértői ellentétről, vagy a bíróra tartozó jogkérdésről volt-e szó²⁷. A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 114. § (1) bekezdésében foglalt definíció értelmezése nem tarthat a szakértői kompetencia körébe. Egyrészt a törvény rendkívül széles személyi és tárgyi hatálya nyomán nem tekinthető ún. technikai normának, másrészt önmagában a fogalom mindennapi tudattal is megismerhető és értelmezhető kifejezéseket tartalmaz.

A fentiek ellentéte, a sematikus mérlegelés példája lehet az a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vétsége miatt indult ügy, amelyben két ellentétes orvosszakértői szakvélemény állt az első fokú bíróság rendelkezésére. A másodfokú határozatban²⁸ megfogalmazott kritikával egyetértve, valóban elégtelen a konkrét adatokat, körülményeket mellőző értékítélet: „meggyőzőbb”, „kétséget kizáróbb”,

²⁵ BH2007 34.

²⁶ Fővárosi Törvényszék Bkf.8958/2012/2.

²⁷ Békéscsabai Városi Bíróság B.375/2009.

²⁸ Vas Megyei Bíróság Bf.24/2010/27.

„bizonytalan” jelzők önmagukban pusztán kinyilatkoztatások, meggyőző erejük a megalapozó adatoktól függ. Jelzésértékű és mindenképpen kiemelés érdemel a harmadfokú bíróság²⁹ – több ügyből ismert – megfogalmazása a két ellentétes szakvélemény közötti „*ellentét feloldása*”-ról, holott a Be. 111. § (5) bekezdése, illetőleg 125. §-a is az „eltérés tisztázásáról” rendelkezik. Ugyanez a probléma jelent meg abban az ügyben, amelyben a fellebbviteli bíróság a Be. 111. § (5) bekezdésében foglaltak megsértését azért látta megállapíthatónak, mert lényeges kérdésben fennmaradó eltérés ellenére nem rendelt ki az alsóbb fokú bíróság újabb szakértőt. Ugyanezen határozat tartalmazza azoban azt is, hogy az első fokú bíróság indokolási kötelezettségének részletesen eleget tett, amikor számot adott arról, hogy mely bizonyítékokat, mely részükben és miért fogadott el, vagy nem fogadott el. Ezen megállapítása némiképp ellentétben áll a Be. 111. § (5) bekezdésének megsértésére vonatkozó álláspontjával, és indokolatlanná teszi a másodfokú eljárásban kirendelt újabb szakértő eljárását, még ha ő „*egyértelmű választ adott*” is³⁰.

A fenti esetekben nemcsak eltérő szóhasználat jelenik meg, hanem a törvény betűjétől eltérő szemlélet is. Az ellentét feloldása többlet kötelezettséget, vagy legalábbis annak megkísérlését jelenti a bíró számára, ami sokszor nem lehetséges, de nem is indokolt. A törvény lépcsőzetes szabályozásából az tűnik ki, hogy a jogalkotó elsősorban a bíró mérlegelésére bízta az eltérés értékelését, újabb szakértő kirendelésére csak kiegészítő jelleggel kerülhet sor. Mindez a bizonyítékok szabad(abb) értékelését hivatott biztosítani. Megalapozott döntéshez nincs szükség arra, hogy az eljáró szakértők egyező módon adják elő a megállapításaikat. Önmagában az eltérés fennmaradása semmilyen bizonyítási kényszert nem indukál, ha a bíró (racionális) meggyőződése megalapozott, úgy a szakkérdés lezárható, a Be. 111. § (5) bekezdése ugyanis nem tartalmaz automatizmust. Ha az eltérés oka ismert a bíró számára, és ez alapján az egyik érvényes módszert alkalmazó szakvélemény megbízható megállapítást tartalmaz, és ezzel egyidejűleg a másiktól tudható, hogy miért és mennyiben aggályos, úgy az adott ténykérdés megállapításának – az egyéb bizonyítékok függvényében – nem lehet elvi akadálya. S végül, az első fokú bíró ezen mérlegelését elvileg ugyanúgy kell megítélnie a fellebbviteli bíróságnak, mint az egyéb ténykérdések kapcsán végzett értékelését. Ha nem így van, a Be. 111. § (5) bekezdése a mérlegelés felülbírálatának önkényes eszköze lehet azzal, hogy a mérlegelést e körben el nem fogadva, a „*feloldás-szindróma*” alapján tovább folytatódik a szakértői bizonyítás.

Az előzőekhez kapcsolódik az az eset is, amelyben a másodfokú bíróság párhuzamos meghallgatást foganatosított, majd „*konszenzus hiányában*” a Be. 111. § (5) bekezdése alapján új szakértőt rendelt ki³¹. Ha a bíróságnak az egyezség kikényszerítése lenne a feladata, úgy túlságosan szűkülne a mozgástere, mérlegelési kompetenciája, mintegy sajátos mediációs eljárássá korlátozva a párhuzamos meghallgatást. Azért sem ésszerű a

²⁹ Győri Ítélőtábla Bhar.80/2011/6.

³⁰ Fővárosi Ítélőtábla Bf.313/2008/9.

³¹ Győri Ítélőtábla Bf.101/2010.

konszenzushoz való ragaszkodás, mert a párhuzamos meghallgatás egyetértés hiányában való lezárását követő hármaskézes meghallgatás esetén is fennmaradhat az ellentét, ahogy arra számos ügyben volt példa. Az előzőhöz hasonlóan újabb szakértő kirendelésre került sor abban az ügyben³² is, amelyben a szakértők habár „*hosszas vitát folytattak, azonban egymást meggyőzni nem tudták, egységes véleményre nem jutottak*”. E felfogás is téves, mert a szakértőnek hitelesnek és meggyőzőnek kell lennie, de nem a kolléga felé, hanem a bírót kell meggyőzni a megállapítás helyességéről.

Extrém megoldást választott az első fokú bíróság, amikor meg sem kísérelte az ellentét okainak feltárását az eltérő írásszakértői szakvélemények kapcsán³³. Egyidejű meghallgatásukat a szakterület speciális voltára hivatkozással mellőzte, mivel az eredményre nem vezetett volna, ehelyett újabb szakértőt rendelt ki, aki a konkrét, érdemi kérdéseken kívül a korábbi ellentétek okairól is nyilatkozott. A másodfokú bíróság szerint³⁴ az eljárás ugyan relatív eljárási szabálysértést valósított meg, de ennek nem volt hatása a terheltek büntetőjogi felelősségének megállapítására, a cselekmény minősítésére, az alkalmazott joghátrányra. Mindez több okból aggályos:

1. a bíróság meg sem kísérelte az eltérés tisztázását, ami a törvény egyértelmű sérelmét jelenti. De e szabály mögött nem csupán a perökonómiai szempontokat kell látni, hanem az igazságügyi szakértő szakvéleménye megalapozottsága vizsgálatának szükségességét is. Egy szakvélemény nem tekinthető megalapozatlannak, és nem haladható meg pusztán azért, mert van egy másik, ami azzal ellentétes. Enélkül értelmét veszti nemcsak a szakértők felek, vagy akár a bíróság általi ellenőrzése, de ma már a 2005. évi XLVII. törvény 8. § (1) bekezdés c) pontjában írt – ötszörös megalapozatlansághoz fűzött – törlési kötelezettség is. Az belátható, hogy egyes szakterületek kevésbé alkalmasak a szóbeli vitára, a vizsgálat jellegére tekintettel az írásbeli, vagy a gazdagon illusztrált metódus kedvezőbb, de e körülmény csak a törvényi menet kiigazításához, és nem az egyes lépcsőfokok átugrásához adhat alapot;

2. mindezzel a bíróság a saját mérlegelési szabadságát korlátozza, amely nehezen megítélhető, különleges szakértelmet igénylő kérdésekben – úgy tűnik olykor – inkább teher, mintsem az ítélezés lényege. Ehhez képest a harmadik szakértő Be. 111. § (6) bekezdésében foglalt jogkörének túllépése már elenyésző hibának tekinthető.

A mérlegelés szabadságának túlzottan óvatos érvényesülése jelenik meg abban a sikkasztás büntette miatt indult ügyben³⁵, ahol a nyomozás során, illetőleg – törvényben meghatározott ok, vagy kötelezően elrendelendő bizonyítási indítvány nélkül – a bírósági szakban kirendelt mérnökszakértő jutott eltérő megállapításokra. Az eredménytelennek tekintett párhuzamos meghallgatás után a bíróság – az ellentmondás feloldására – újabb szakértőt rendelt ki. E szakértő a Be. 111. § (6) bekezdésben

³² Fővárosi Bíróság B.836/2009.

³³ Győri Törvényszék B.168/2010/112.

³⁴ Győri Ítéltábla Bf.33/2012/9.

³⁵ Komárom-Esztergom Megyei Bíróság B.269/2009.

foglaltaknak megfelelően részletesen elemezte az eltérés okát, kiterjedt magyarázatot adva a vizsgálati módszerben rejlő különbségekre, saját voksának a rögzítése mellett. Joggal tekintette a másodfokú bíróság túlbizonyításnak a vázolt eljárást³⁶. Törvényes ok és a megelőző eljárás nélkül került sor a második szakértő kirendelésre, ami további eljárási cselekményeket generált, míg végül a bíróság az első szakértő véleményére (is) alapította megállapításait.

Az eltérés tisztázásához való segítségnyújtásra rendelt szakértői szerep – más értelemben vett – sajátos bírói felfogását tükrözi az a számos ügyből ismert, és nem kifogásolt gyakorlat³⁷, amikor a szakértők szakértője nem csupán az eltérés okáról nyilatkozik, az ellentmondás feloldásában játszott szerepe kiterjedt a felmerült szakkérdések megválaszolására és arra is, hogy ő maga melyik alapszakvéleményhez csatlakozik, annak ellenére, hogy ilyen szerepet, feladatot a Be. 111. § (6) bekezdése nem biztosított számára.

Atlasz válla megremeg

A jogalkotó 2014. január 1. napjával hatályon kívül helyezte a Be. 111. § (6) bekezdését, és ezzel a felülvizsgálat egyik utolsó elemét számolta fel. A módosító törvény³⁸ indokolása nem tartalmaz érveket e körben, és a parlamenti jegyzőkönyvek alapján is csak vélelmezni lehet, hogy a jogalkalmazói oldal részéről érkezett a javaslat, amelynek eredője a célzott felülvéleményezés intézményét áttörő, és az általános vizsgálatot előnyben részesítő szemlélet lehetett. Az eltérés tisztázásának változatlan törvényi célja helyett az ellentmondás feloldását elérni kívánó gyakorlat úgy tűnik az ismételt vizsgálat eredményeképp nyert szakvéleményben megfelelőbb eszközt lát. Ugyanakkor a koherencia nem teljes, mert a célirányos felülvizsgálat eltörlése a szakértői testületek státuszának, eljárási rendjének újragondolását is igényli.

Az elmúlt évek módosításai közül kiemelendő a szakértő kötelező kirendelésére vonatkozó rendelkezéseknek az eljárás gyorsítása, az igazságszolgáltatás hatékonysága jegyében fogant 2011. évi LXXXIX. törvénnyel való hatályon kívül helyezése arra hivatkozással, hogy kétség esetén egyébként is lehetséges az újabb kirendelés, amely fölöslegessé teszi azt, ha a szakvélemény megalapozottságával szemben semmiféle ésszerű kétség nem merült fel. Ide tartozónak vélem még az igazságügyi szakértőkről szóló 2005. évi XLVII. törvény 2013. július 1. napján hatályba lépett azon rendelkezését is³⁹, amely szerint az igazságügyi szakértőt törölni kell a névjegyzékből,

³⁶ Győri Ítéltábla Bf.3/2012/3.

³⁷ Szegedi Ítéltábla Bf.II.404/2011/4.

³⁸ 2013. évi CLXXXVI. törvény

³⁹ 8. § (1) bekezdés c) pont

ha a névjegyzékbe megalapozatlan szakvélemény miatt – a kirendelő szignalizációja nyomán⁴⁰ – öt alkalommal kerül bejegyzés.

A fenti módosítások a szakértői bizonyítás különböző pillanatait érintik, de úgy vélem egy irányba mutatnak. Az újabb szakértő szükségességéről való döntés diszkréciójának kizárólagossága, a bírói mérlegeléshez való direkt segítségnyújtás mellőzése, valamint a szakvélemény mellett immár a szakértő feletti „ítélkezés joga” a jogalkalmazó, különösen a bíró felelősségét fokozza, ami – konstruktív esetben – a törvény félreértelmezésén alapuló, sokszor leegyszerűsített mérlegelés meghaladását is eredményezheti, és egyben visszafoghatja a döntésért való felelősség megosztására irányuló törekvéseket, amikor a bíró a szakvéleményekkel igyekszik olyan bizonyítási helyzetet teremteni, amely a tőle független döntéskényszert sugallja⁴¹, s amely attitűd nemcsak egy, hanem több, konkuráló szakvélemény esetén is fennállhat.

Felhasznált irodalom

A büntető eljárás magyarázata (szerk.: LÁSZLÓ Jenő), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

A büntetőeljárás törvény magyarázata 1. kötet, (Szerk.: JAKUCS Tamás), KJK-Kerszöv Jogi és üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003.

ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I. kötet, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1915.

Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára (szerk.: BERKES György), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., második kiadás, I. kötet, Budapest, 2012.

PUSZTAI László: A szakvélemény és a bizonyítékok szabad mérlegelése, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXIV., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

TREMME FLÓRIÁN: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2006.

VÁMBÉRY RUSZTEM: A bünvádi perrendtartás tankönyve, Harmadik kiadás, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1916.

⁴⁰ A 2013. évi LXXXIV. törvény 56. §-hoz fűzött indokolás szerint.

⁴¹ PUSZTAI 1987. 361.